

STANČIO VAKLINOV și STANISLAV STANILOV, *Kladenci. Rannòs-rednovokovnoto bŭlgarsko seliŭŭe*, Editura Georgi Bakalov, Varna, 1981, 88 p., 68 fig. 4.

Obiectivul arheologic Kladenci este situat la circa 30 km depărtare nord-vest de Bazarġic, actualul oraș Tolbuhin (R. P. Bulgaria). Locul exact unde s-au efectuat investigațiile arheologice, conduse personal de regretatul savant Stanġio Vaklinov, se numește Kirk bunar, ceea ce în limba turcă vrea să însemne *40 de izvoare*, de unde și numele de azi al satului Kladenci, care se traduce în limba noastră prin *Fintġinile*.

Așezarea a fost fortificată cu un val de pământ, dublat la exterior printr-un șanț de apărare. Din cele peste 2 ha și jumătate, cît s-au mai păstrat din suprafața inițială a așezării fortificate de la Kladenci, s-au cercetat prin săpături arheologice numai 2 000 m².

Grosimea depunerilor arheologice variază între 0,40—0,60 m și 0,80—1,20 m. Se cuvine să precizăm că grosimea de 1,20 m vizează adîncimea unora dintre gropile menajere.

Au fost reperate douăzeci și trei de locuințe de tip bordei, mai mult sau mai puțin adîncite în pământ. Uneori podeaua bordeiului se află la o adîncime de 1,50 m față de nivelul actual al solului. Forma locuințelor este totdeauna dreptunghiulară. Suprafața ocupată de fiecare dintre ele măsoară cam 9—11 m².

Se remarcă o mare varietate de vetre de foc. În afara locuințelor s-au descoperit șase instalații de foc. Unele se prezintă sub forma unor cupole din lut, conice (bineînțeles, azi distruse), iar altele avînd aspectul unor gropi circulare, sînt adîncite puțin în pământ. S-a găsit și un cuptor din blocuri de piatră. El are o formă dreptunghiulară (fig. 35). Dimensiunile lui măsoară 0,90/0,70 m; înălțimea este de 0,50 m. Autorii, atrăgînd luarea aminte că obiceiul amenajării unor vetre de foc în afara locuințelor nu se întîlnește prea des în „așezările medievale timpurii de la Dunărea de Jos”, fac totuși, în acest sens, apropierile de rigoare cu realitățile de la Dridu, unde au apărut asemenea situații (p. 35). Aceste cuptoare, susțin cu învederată dreptate cei doi autori, au servit cu precădere la coacerea pîinii. Vetrele de foc din interiorul locuințelor se prezintă — de regulă — sub forma unor cuptoare de piatră sau a unor gropi circulare săpate în afara perimetrului bordeielor.

În zonele dintre locuințe s-au descoperit relativ numeroase gropi menajere, avînd formă de clopot (p. 36—39). Inventarul arheologic este destul de variat pentru o așezare situată la o bună distanță de Dunăre.

Ceramica, din punctul de vedere al chipului modelării, se împarte în trei categorii: a) lucrată cu mina, b) lucrată la roata cu învîrtire înceată și c) modelată la roata cu învîrtire rapidă. Prima și a treia categorie sînt slab reprezentate. Categoria a doua cuprinde *ceramica nisipoasă* decorată cu linii orizontale, oblice sau vîlurite, incizate în pasta crudă, *ceramica din humă albă* înfrumusețată cu șlem roșu sau brun, *ceramica cenușie*, din pastă fină, decorată cu linii lustruite și *ceramica smălțuită verde-oliv*. Despre o parte a acestora din urmă autorii susțin că a fost modelată la roata rapidă.

Noi vom remarca faptul că din cadrul acestei ceramici lipsesc vasele decorate cu roțița dințată, ceea ce vine să confirme o dată în plus că recipientele cu un astfel de ornament sînt produse numai în colțul de nord-vest al Dobrogei, cîndva la sfîrșitul secolului al X-lea — începutul secolului al XI-lea. S-a descoperit și un ciob dintr-o căldare de lut, tip de vas atribuit pecenegilor.

Autorii monografiei au rezervat un spațiu destul de larg (p. 63—83) prezentării diferitelor obiecte de metal, os, sticlă, cum și monedelor. Rînd pe rînd sînt înfățișate cititorului dălți, topoare, sule, cuțite, catarămii, amnare, virfuri de săgeți ș.a., de fier. Dintre obiectele de bronz (p. 76, fig. 63) ne rețin atenția, în mod special, bucățile de lacăte cilindrice aidoma celor de la Dinogeția-Garvăn, dar și celor de la Păcuil lui Soare¹. Se remarcă de asemenea un distribuitor de curele (p. 76 fig. 63/7) intru totul asemănător unui distribuitor de curele de la Păcuil lui Soare, nepublicat încă. O altă piesă oarecum apropiată ca formă, inedită și ea, se păstrează în vitrinele muzeului din Preslav.

Obiectele de os sînt reprezentate de arșice găurite, plăsele (p. 79, fig. 64), sule (p. 80, fig. 65) etc. Prîselele, totdeauna de lut, sînt, de cele mai multe ori, bitronconice în secțiune.

În afară a două monede din sec. IV și a unui bănuț (acce) turcesc, s-au descoperit

8 monede bizantine datînd din anii 876—1030 (p. 83) și un sigiliu de plumb din prima jumătate a secolului al XI-lea.

În partea de concluzii (p. 84—86) autorii, după ce încadrează obiectivul arheologic de la Kladenci în două etape corespunzînd secolului al VII-lea (inceputul secolului al VIII-lea) — secolul al IX-lea și secolul al IX-lea — secolul al XI-lea, încearcă să ne convingă cum că locuitorii amintitei așezări erau, fără excepție, slavo-bulgari.

Dincolo de rezervele care privesc datarea în sine, rezerve determinate pe de o parte de lipsa unor elemente de cultură materială care să poată fi atribuite în chip sigur secolului al VII-lea, iar pe de altă parte, de existența unor obiecte (vezi lacătele cilindrice care datează din sec. XII) ne vom exprima îndoiala asupra atribuirii etnice operate de cei doi autori.

Sintem într-o vreme și într-o regiune în care cultura materială prin ea însăși nu ne poate oferi elementele pentru o atribuire etnică sigură. În schimb, pornind de la analiza unor forme de cultură materială, se poate întrezări originea acestora. Avem în vedere, în primul rînd, ceramica smălțuită verde-oliv și ceramica decorată cu șlem roșu și brun. Ambele categorii sînt de evidentă tradiție romană-tirzie. Aceeași tradiție trădează și tehnica „placării” pereților de bordei cu ziduri

de piatră. Adăugînd la acestea mulțimea semnelor de olar care reproduc forma crucii se va înțelege mai lesne de ce socotim că comunitatea de oameni de la Kladenci era păstrătoarea unor tradiții locale anterioare venirii slavilor și bulgarilor pe aceste meleaguri. Firește, nimeni nu se îndoiește că acolo vor fi trăit și slavo-bulgari sau, de la un moment dat, și bizantini; în acest sens sînt foarte semnificative nu atît monedele, cît mai ales sigiliul de plumb și amforele cu resturi de inscripții. În treacăt fie zis, autorii susțin pe nedrept (p. 66—67) că literele de pe amfore sînt chirilice.

Lăsînd la o parte aceste scurte considerații, vom sublinia faptul că prin monografia Kladenci cunoștințele noastre despre cultura materială din zona Dunării de Jos se îmbogățesc sensibil. Autorii au prezentat documentele arheologice într-o descriere pe cît de bogată pe atît de precisă. Ilustrațiile (fotografiile și desenele) vin să întregască imaginea documentelor arheologice înfățișate din monografia Kladenci.

Petre Diaconu

¹ Petre Diaconu, în *Păciul lui Soare*, II, București, 1978. p. 45, fig. 30/3.

LUCIA ȚEPOSU MARINESCU, *Funerary Monuments in Dacia Superior and Dacia Porolissensis*, BAR International Series 128, Oxford 1982, 244 p.

Cel mai bine reprezentat domeniu al artelor plastice în Dacia romană este sculptura în piatră. Abstracție făcînd de elementele arhitectonice decorate, sculptura în piatră a realizat două loturi bogate de monumente — religioase și funerare. Mai cu seamă în ultima jumătate de veac monumentelor funerare le-au fost dedicate numeroase studii și articole, de la acelea ale lui Gr. Florescu, pînă la contribuțiile lui C. Daicoviciu, D. Protase, H. Daicoviciu, L. Țeposu Marinescu, C. Pop, O. Floca, W. Wolski etc. Abia acum însă cartea Luciei Țeposu Marinescu, doctor în istorie, șef de secție la Muzeul de istorie al H. S. României, oferă specialistului monografia completă a monumentelor funerare române din Transilvania și Banat. Publicată în seria internațională a prestigioasei colecții *British Archaeological Reports*, în traducerea lui Nubar Hamparțumian, lucrarea este prefațată de D. M. Pippidi.

Întemeindu-se pe cercetarea unui vast material (peste 500 de monumente), cartea

se inseriază celor consacrate istoriei vechi a României și nu — așa cum ar putea sugera titlul — celor de istoria artei antice. În viziunea autoarei monumentele funerare sînt izvoare directe care contribuie la o mai bună cunoaștere a fenomenului romanizării.

După prezentarea istoricului cercetărilor urmează un consistent capitol rezervat formei și tipologiei monumentelor. Stelele, atît de frecvent întîlnite și în provincia traiană, sînt clasificate în două mari grupe: aniconice și iconice care la rîndul lor se divid în arhitectonice și iconice non-arhitectonice, fiecare grupă, la rîndul ei, cunoaște mai multe variante. Altarele sînt mai puțin numeroase, iar clasificarea lor cuprinde patru tipuri: altare monolite, *pseudo-cippi*, pseudoedicule și altare în formă de pilastor. Cu ocazia prezentării stelelor și altarelor sînt trecute în revistă și coronamentele lucrate separat (care se leagă funcțional de stele), postamentele și coronamentele în formă de trunchi de piramidă cu muchiile